

O'ZMU XABARLARI

ВЕСТНИК НУУЗ

АКТА NUUZ

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI ILMIY JURNALI

**JURNAL
1997 YILDAN
CHIQA
BOSHLAGAN**

**2024
1/11/1**

**Ijtimoiy-
gumanitar
fanlar turkumi**

Bosh muharrir:

MADJIDOV I.U. – t.f.d., professor.

Bosh muharrir o'rinbosari:

ERGASHOV Y.S. – f-m.f.d., professor.

SHIRINOVA R.X. – fil.f.d., professor.

Tahrir hay'ati:

Sagdullayev A.S. – t.f.d., akademik.

Ashirov A.A. – t.f.d., prof.

Balliyeva R. – t.f.d., prof.

Malikov A.M. – t.f.d., prof.

Yusupova D.Y. – t.f.d., prof.

Yunusova X.E. – t.f.d., prof.

Murtazayeva R.H. – t.f.d., prof.

Mo'minov A.G. – s.f.d., prof.

Abdulayeva N.B. – f.f.d., prof.

Madayeva Sh.O. – f.f.d., prof.

Tuychiyev B.T. – f.f.d., prof.

Utamuradov A. – f.f.n., prof.

Muxammedova D.G. – psix.f.d., prof.

Boltaboyev H. – fil.f.d., prof.

Rahmonov N.A. – fil.f.d., prof.

Siddiqova I.A. – fil.f.d., prof.

Sa'dullayeva N.A. – fil.f.d., dots.

Arustamyan Y.Y. – fil.f.d., dots.

Pardayev Z.A. – fil.f.f.d., dots.

Mas'ul kotib: **PARDAYEV Z.A.**

TOSHKENT – 2024

MUNDARIJA

Tarix

Axmedov B. Qorako'lichilik – iqtisodiyotning muhim tarmog'i	4
Davletov S., Nurullaeva K. Yangi O'zbekiston sharoitida xizmatlar sohasi rivojlanishining ayrim masalalari	6
Джумашев А., Сейдаметова Г. Депортация дальневосточных корейцев в Каракалпакстан (1937-1938 гг.)	9
Ibragimova M. O'zbek qurama elati kelib chiqishi va shakllanish tarixi haqida germenevtik tahlil	12
Qurbonov N. Markaziy Osiyo barqarorligiga xavf soluvchi seysmik jarayonlarni o'rganish tarixi	15
Mamatov Sh. Jamiatning davr, ilk va rivojlangan o'rta asrlarda o'rta osiyo xalqlarida qishloq jamoalari.....	18
Matyakubova Sh. V-VIII asrlarda Xorazm davlatining yozma manbalardagi bayoni va uning interpretatsiyasi masalalari.....	21
Maxmudov A. Farg'ona vodiysi pichoqchilik markazlari turizm taraqqiyotida tutgan o'rni.....	24
Ma'rufov Sh. Sirdaryo viloyati hududidagi manzilgohlarning o'rta asrlardagi moddiy madaniyati xususida yangicha qarashlar	27
Mirzamidinova Sh. XX asr boshlarida Qo'qon jadidlari tomonidan teatr san'atining targ'ib qilinishi va uning tarbiyaviy ahamiyati	30
Pardayev A. 1985-2021 yillarda Qashqadaryo vohasi aholisining kundalik hayoti va ijtimoiy turmush sharoiti mavzusining manbashunosligi ..	33
Patxiddinov R. Turkiston ASSRda sog'liqni saqlash tizimining tashkil etilishi tarixidan (Farg'ona viloyati misolida)	36
Saidaxmatov Sh. Mustaqillik yillarida janubiy viloyatlarda ekologik muammolarni barqarorlashtirish masalalari	39
Sirliboyeva G. O'zbekiston SSR tashqi aloqalarining huquqiy asoslari	42
Suyunov S. Qashqadaryoda sug'orma dehqonchilikning ahamiyati	45
Xalilov B. Xatirchi tumanida maktabdan tashqari ta'lim: yutuqlar va muammolar	47
Xolxujayeva Y. Turkiston o'lkasi tarixshunosligi: talqin va tahlil (XIX asr ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida)	49
Embergenova G. Qoraqalpog'istonda ris kompleksining shakllanish tarixi	51
Falsafa. Pedagogika. Psixologiya. Metodika. Sotsiologiya. Siyosiy fanlar. Islomshunoslik	
Abdiyeva Sh. Maktab o'quvchilarining vizual tafakkurini rivojlantirishda aylana va to'g'ri chiziqqa doir masalalar	53
Абдраимова Б. Совершенствование диагностической деятельности будущего учителя биологии	57
Abdullayeva M. 1-2-sinf o'quvchilariga ingliz tili leksikasini o'rgatishda mnemonika metodidan foydalanish	59
Abdullaeva F. The importance of pedagogical design in training tourism professionals in modern educational practice	62
Abdurazov G. "Mafkuraviy omillar" tushunchasi va uning yoshlar tafakkuriga ta'sirini o'rganishning falsafiy tahlili	64
Abubakirova Sh. Bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining vazifa va majburiyatlari.....	67
Azimova U. Bo'lajak sportchi talabalarni xorijiy tillarni o'qitishda interfaol metodlarning ahamiyati	69
Aliyev I. Kurashda ko'p yillik tayyorgarlik bosqichlarining ilmiy-nazariy asoslari.....	72
Axmadiyev N. Jamiatning ma'naviy taraqqiyoti va yoshlar axloqiy tarbiyasi masalasining o'zaro uyg'unligi	75
Ahmedova S. Talabalarda axloqiy madaniyatni shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy mexanizmlari	77
Boltayev A. Yuqori malakali voleybolchilarda mashg'ulot davomida jismoniy ko'rsatkichlari turli yuklamalar ta'sirida o'zgarishi	79
Гизатулина О. Интегративный подход в образовательном процессе вуза: особенности и перспективы.....	82
Dadaboyev S. Muzei pedagogikasida to'garaklar faoliyatini tashkil etish mexanizmlari	85
Джумаева Г. Интересы Ирана в Центральной Азии: нынешнее состояние и перспективы развития.....	88
Djo'rayeva Sh. Ona tili ta'lim mazmunida ilmiy dunyoqarashni metodik rivojlantirishga oid germenevtik yondashuv.....	91
Dushanov R. Psixologik xizmatni tashkil etishning metodologik asoslari	94
Julmanova S. Bo'lajak pedagoglarda ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishning pedagogik ahamiyati va kasbiy zarurati	96
Jumayeva Sh., Xushboqov B. Rus tilini o'qitish metodikasi	99
Jumakulova N. Integrative approach in the development of students' media competence	102
Jurayeva M. Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'lim: nogiron shaxslarning huquqi va ijtimoiy integratsiyasi	105
Ziyayev F. Ma'naviyat va madaniyat, ularning o'zaro bog'liqligi.....	108
Ibragimov J. Mirrors for princes: comparative perspectives from the islamic east and christian west.....	111
Ibragimova K., Abdraimova B. Oliy ta'lim tizimi sifatini boshqarish texnologiyasini takomillashtirish	114
Isabayeva M., Jabborov T. Loyihalash ta'lim texnologiyasi asosida talabalarining mustaqil ta'lim olish faoliyatini rivojlantirish	116
Isroilova R. Boshlang'ich ta'lim – zamonaviy ta'limning poydevori.....	119
Itoimasova Z. Ijtimoiy institut sifatida ta'limning tarixiy paradigmalarining evolyutsiyasi.....	122
Ishmuradova G. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda blum va kratvol taksonomiyalaridan foydalanish	124
Kabulniyazova G., Royka Y. Nemis ekzistensial falsafasida o'lim va hayot masalasi	127
Kadirov A. Mashg'ulotlar jarayonida mashq ta'sirlarini shakllantirishning fiziologik va biokimyoviy qonuniyatlari	130
Karimov F. Training system for para-armwrestling athletes for competition.....	133
Komilova G. Development of oral speaking skills of students in a foreign language	135
Kunisheva N. Tolerantlik hodisasini ijtimoiy-madaniy shaxs shakllanishiga ta'sir mexanizmi sifatida o'rganish.....	138
Kuchkinov Kh., Qurbonova D., Tangirkulova K. Chet tilini o'qitishda autentik materiallardan foydalanish: audio-vizual kontentning samaradorligi	140
Qo'ziboyev Sh. Fizika fanidan laboratoriya darslarini pedagogik dasturiy vositalar asosida o'qitishning metodik asoslari.....	143
Mamarasulov B. Globallashtirish davrida axborot tizimining jamiyat taraqqiyotidagi ijobiy va salbiy jihatlari	146
Матназаров Ж. Методическое обеспечение педагогического проектирования киберсоциализации обучающихся на основе смешанного образования	149
Mardonov R. Ko'rgazmali va amaliy vositalardan foydalanib texnologiya fani o'qituvchilarining motivatsiyasini kuchaytirish	151
Mirzayev Sh. Ijroiya intizomi va oliy ta'lim muassasasi faoliyati o'rtasidagi bog'liqlik	154
Mirzaraximov B., Shokirov B. Raqamli texnologiyalar evolyutsiyasi: tarix va hozirgi zamon	156
Mirzoxidova L. Kichik sinf o'quvchilarining universal hayotiy ko'nikmalarini shakllantirishda loyiha ishlarining ahamiyati	158
Muratova D. Sharq va G'arb faylasuflari qarashlarida ekologik xavfsizlik konsepsiyasining ayrim masalalari	162
Muratova N. Talabalarining tanqidiy fikrlashi va uning hayotdagi roli	165
Muratova S. Modul-kredit tizimi orqali o'zbek raqsini o'rganishda mustaqil ta'lim va o'quv topshiriqlarini metodik o'rganish paradigmasi ...	167
Murtazayeva A. Chet tilini o'rgatishda integrallashgan mashqlar tizimini qo'llash usullari (menejment ta'lim yo'nalishi misolida).....	170
Murametov A. Scientific-methodical bases of load standardization in mass sports health training	173
Nazarova Z. Oliy ta'lim tizimida bo'lajak qo'qon shimcha tarbiya fani o'qituvchilarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish	176
Norbosheva M. Bola shaxsning shakllanishi, uning ijtimoiylashuvi va xulq-atvori xususida.....	179
Nortojoyev A. Talabalarining kasbiy kompetensiyasini loyihalash metodi asosida takomillashtirish.....	181
Nusharov B. Pedagog rassomlarning mahoratini oshirishda chizmasvir fanining tutgan o'rni.....	185
Omanov P. Bilingvizm – jamiyat rivojlanishining muhim sosiolingvistik omili sifatida	188
Otaqulov Sh. Jamiyatda gender tenglikni ta'minlash strategiyasi	191
Rasulova M. O'smirlik davridagi ziddiyatli xatti-harakatlar va xulq-atvor muammolari	194
Raximova M. Davlat boshqaruvining zamonaviy muammolari va xususiyatlari	197
Raxmanov B. Yoshlar ma'naviyati va milliy tarbiya	200
Rahmonov A. Globallashtirish sharoitida yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash omillari.....	203
Rahmonova B. Talabalarining tanqidiy fikrlashi va uni shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish modeli	206
Rahmonova S. Yangi O'zbekiston taraqqiyotida ma'naviy – ma'rifiy islohotlar transformatsiyasi.....	209
Sagatova Sh. Nogiron farzandi bor ayollarning subyektiv baxt va hayotdan qoniqqanlik ko'rsatkichlari.....	212

Sadullayeva M. Kasr tartibli hosila ba'zi elementar funksiyalarni hisoblash va geometrik ma'nolari	216
Saidmuratova M. Xorij psixologlarini kitob o'qishga qiziqitirish haqidagi qarashlari	221
Salimova S. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy va metodik kompetensiyalarini didaktik tahlili	224
Sarimsakova D. Chet til o'qitishda o'qituvchi tadqiqot faoliyatining roli	226
Seydabullayeva N. Siyosiy kommunikatsiya mohiyatiga oid tadqiqotlar	228
Toshboyeva M. Rapid teaching of technical-tactical actions in para Judo	231
Toshmatov X. Yangi avlod o'q o'tuvchilarini tayyorlashning tashkiliy asoslari	233
Uzoqova Y. Imkoniyati cheklangan o'smirlarda stress xolatini bartaraf etishning ijtimoiy-psixologik aspektlari	235
Umarov I. Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik harbiy rahbarining o'quv jangovar qobiliyatlari	238
Xalikova Sh. Ijtimoiylashuv jarayonida shaxsning muvaffaqiyatli moslashuvi hodisa sifatida	241
Xasanov A. Olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarida ta'lim sifatini oshirishdagi muammolar	244
Xoligova R. 5-6 sinf ona tili darslarida o'quv topshiriqlari bilan ishlashning ilmiy-metodik asoslari	247
Xolmatov A. Oliy ta'lim tizimida strategik va funksional menejmentni qo'llashda rahbarlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish roli	250
Xolmo'minov G. Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda bilim va e'tiqodni muvofiqlashtirish usul va vositalari	253
Xudoyberganova M. Ingliz adabiyotini o'qitishda badiiy matnlardan foydalanish	256
Hazratqulova O. Oliy filologik ta'limda o'quv topshiriqlari ustida ishlash bilan bog'liq muammolar	259
Haydarov S. Oliy ta'limda geografiyani o'qitishning dolzarb muammolari	262
Shomurotova X. O'quvchilarning biologiyadan darsdan tashqari vaqtini raqamli texnologiyalar asosida tashkil etishni amaliy samaradorligi	264
Elboyeva Sh. Dealing with problems related to teaching heterogeneous classes	267
Ergashev T. Yoshlarni milliy g'urur ruhida tarbiyalashda qadriyatlarining o'rni	269
Yoldashov Sh. Chavandozlarning ko'p yillik tayyorgarlik jarayonida umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik nisbatlari	272
Yaxshibayeva N. Promoting mental health and well-being in schools	275
Filologiya	
Abdullayev Z. O'zbek va nemis tillarida diniy motivli antroponimlar va ularning chog'ishtirma tadqiqi	277
Abdullayeva D. Historical development of english literature	280
Abdullayeva Sh. Tarjima faoliyatining lingvistik nazariyalari asosida shakllanish zarurati	283
Абдураманова Д. Лингвистические категории интертекстуальности в стилистике произведений Д.Емца	285
Abdusamatov F. The comparative analysis of uzbek and english linguistic aspects in public speaking	288
Adambayeva F. Distinctive features of metaphonyms in biotechnology terminology	290
Aliyeva D. "Bozor" romani va "jajman" hikoyasida miflarning talqini	293
Alimjonova Sh., Bolibekova M. Theoretical basis of analyzing cognitive features of polysemantic phraseological units	296
Alimova M. Lakunalar nazariyasining asosiy tushunchalari	299
Atamurodova D. Nemis lingvomadaniyatida "do'st" va "do'stlik" konseptlarining ifodalanish usullari va xususiyatlari	301
Axmedova D. OAV matnlari - medialingvistikaning obyekti sifatida	303
Bahriddinova D. Universitet tanqidchilik maktabining shakllanishida Umarali Normatovning o'rni	306
Begimkulova Sh., Mamashukurova F. Afg'on-Amerika adabiyoti adibalari ijodida ayol sadoqati	308
Dadajonov O. Dramada qahramon tanlovining g'oyaviy-estetik roli	310
Jalolova F. G'arb va Sharq xalqlari adabiyotida "o'gay ona" va "o'gay qiz" konseptlarining tarixiy-genetik tahlili	312
Jo'rayeva N. Ingliz va o'zbek tillarida "smile/tabassum" tushunchalarining lingvokulturologik tahlili	314
Juraqobilova H. O'zbek tilidagi kognitiv metaforalarning tarjimada qayta yaratilish muammolari	316
Xiaowei Y. Research on language translation services for major sporting events	319
Kurbonova Sh. Exploring the lost generation through the works of Sinclair Lewis and William Faulkner	322
Mirsanov B. Nemis va o'zbek tillarida "der bär" / "ayiq" so'zi orqali shakllangan ikkilamchi nomlashlar	325
Mo'minova M. "Suv" asosli sodda leksemalarning semantik xususiyatlari	328
Musayeva G., Yusupova N. G'azallar tarjimasida badiiy ifoda. alisher navoiy g'azallarining nemis tilida qayta yaratilishiga doir	331
Namazova M. XX asr o'zbek nasrida muhojirlar hayoti va qismati: xarakter va psixologizm	334
Nasiridinova O. Morfologik shakllarning nutqda qo'llanish darajasini aniqlashning o'rganilishi va ahamiyati	337
Nasrullayeva G. Antropomorfik metaforalarning sotsiolingvistik va gender xususiyatlari	340
Nematova M. Языковые средства концепта «мотивация» в английском, русском и узбекских языках (в диахронном и синхронном плане)	343
Otajonova D. Elektron aloqa vositalarining o'ziga xos lingvistik jihatlari	346
Rahmonov U. Angliyada lug'at va grammatikalarning yaratilishining ilmiy qarashlari	348
Ruziyeva D. Jahon adabiyotida ota obrazini o'rganishda turli yondashuvlar tadqiqi	351
Sattibayev I. Buxoro amirligi tarixining rus va yevropalik mualliflar tomonidan o'rganilishi	353
Suleymanova S. Qissa janri tabiati va uning badiiylilik modusi	355
Tilavova M. Tilshunoslikda leksik birliklarga oid ilmiy-nazariy qarashlar	357
Tillabayeva Z. Samarqand viloyati qarluq shevalarining leksik-semantik guruhlanishi xususida	359
Turaboyeva S. O'zbek tilida "do'st" va "begona" konseptual birliklarining leksik-semantik xususiyatlari	361
Turdimurodov S. Til, nutq va ta'lim takomilida evfemik lug'atlarning o'rni	364
Turumova N. Badiiy asarda zamon va makonning birligi	367
Usmonova Sh. Abdurauf Fitrat asarlarida kelgan emotsional-ekspressivlikni ifodalovchi ba'zi leksik vositalarning lingvopragmatik tahlili	370
Хамракулов Т. Особенности интертекстуальности интеллектуального детектива Д.Брауна	373
Xolisov A. Shaharsozlik va qurilish terminlarining tipologik tahliliga doir qisqacha mulohazalar	376
Xolmurotova G. O'zbek tili interyer dizayner terminlarining tarixiy va etimologik xususiyatlari	378
Xudoykulova Sh. Badiiy matnda erk-erksizlik (erkin-qul) aksiologemalarining vogelaniishi	381
Hakimova Sh. Zamonaviy lingvomaklatshunoslikning nazariy va amaliy ahamiyati	383
Шин В. Проблема жизни и смерти в прозе Ли Сана "12 декабря"	385
Shukurova S. The portrayal of suicide in american and uzbek detective novels	388
Eshmatov R. XIX-XX asrlar bo'sag'asida psixologiyaning fan sifatida modernizm davri yozuvchilari badiiy ongiga ta'siri	391
Eshmuratova D. Ingliz tilida diniy simvolizm va uning stilistik ifodasi	393
Eshuthtarova B. Semasiological study of meaning in language	395
Yuldasheva N. Zamonaviy tilshunoslikda qo'shma otlarning lingvopragmatik xususiyatlari	398
Yunusova A. Lisoniy shaxs nazariyasiga zamonaviy qarashlar	400
Yarashova M., Abdullayeva M. Phraseological units with animal and profession components in english and uzbek literary works	402

Sevara SULEYMANOVA,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti tadqiqotchisi
E-mail: sevara@mail.ru

DSc, professor Sh.Botirova taqrizi asosida

ПРИРОДА ЖАНРА РАССКАЗА И ЕГО ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ МОДУС

Аннотация

В данной статье рассмотрены природа жанра рассказа, его исторические корни и модусы художественности. Рассказ как краткий, но содержательный жанр ярко отражает внутренние переживания человека и социальные проблемы. Анализируются драматизм сюжета, психология персонажей, роль языковых средств, а также эстетические особенности жанра. Освещены возможности влияния на мировоззрение читателя через лаконичное выражение глубокого содержания.

Ключевые слова: Рассказ, модус художественности, краткий сюжет, символы, эстетическое воздействие, исторические корни, природа жанра.

THE NATURE OF THE SHORT STORY GENRE AND ITS ARTISTIC MODALITY

Annotation

This article explores the nature of the short story genre, its historical roots, and its artistic modality. As a concise yet rich genre, the short story vividly conveys human emotions and societal issues. The study analyzes dramatic plotlines, character psychology, the importance of linguistic tools, and the aesthetic characteristics of the genre. Additionally, it highlights the potential to influence readers' perspectives through the compact yet profound expression of meaning.

Key words: Short story, artistic modality, concise plot, symbols, aesthetic impact, historical roots, genre nature.

QISSA JANRI TABIATI VA UNING BADIYYLIK MODUSI

Аннотация

Ushbu maqolada qissa janrining tabiati, uning tarixiy ildizlari va badiiylilik modusi ko'rib chiqilgan. Qisqa hajmli, lekin mazmunan boy janr sifatida qissa insonning ichki kechinmalari va ijtimoiy muammolari ta'sirchan tarzda yoritadi. Maqolada qisqa va dramatik syujetlar, qahramonlar psixologiyasi, til vositalarining ahamiyati hamda janrning estetik xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, qisqa hajmda keng mazmunni ifodalash orqali o'quvchi dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Qissa, badiiylilik modusi, qisqa syujet, ramzlar, estetik ta'sir, tarixiy ildizlar, janr tabiati.

Kirish. Adabiyot inson tafakkuri, tuyg'ulari va madaniyatining ifodasi sifatida, jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida alohida o'rin tutadi. Unda insonning ruhiy olami, hayotiy voqealar va ijtimoiy muammolar badiiy shaklda aks etadi. Qissa janri esa adabiyotning muhim turlaridan biri bo'lib, unda muxtasarlik va ta'sirchanlik birlashib, o'quvchiga katta ruhiy ta'sir o'tkazish imkonini beradi.

Qissa janri nafaqat voqea va hodisalarni hikoya qilish, balki insonning ichki dunyosi, uning his-tuyg'ulari va falsafiy qarashlarini chuqur aks ettirishga qaratilgan. Bu janrning tarixiy ildizlari xalq og'zaki ijodiyotiga borib taqaladi, undagi o'ziga xoslik esa adabiyotdagi boshqa janrlardan ajratib turadi.

Hozirgi kun adabiy jarayonida ham qissa janrining ahamiyati kamaymagan, aksincha, turli davr va xalqlar adabiyotida uning yangi shakl va yo'nalishlari rivojlanmoqda. Ushbu maqolada qissa janrining tabiati, uning estetik xususiyatlari va badiiylilik modusi tahlil qilinadi. Bu orqali janrning adabiyotda tutgan o'rni va ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish maqsad qilingan.

Adabiyotning turli janrlari orasida qissa o'ziga xos o'rin tutib, o'quvchining hissiyotlari va fikrlash dunyosiga ta'sir etuvchi kuchli vosita hisoblanadi. Qissa janri nafaqat badiiy asar sifatida, balki ma'naviy, axloqiy va falsafiy g'oyalarni yoritishning samarali shakli sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Unda insonning ichki dunyosi, hayotiy tajribasi va jamiyatdagi mavqei muxtasar va ta'sirchan tarzda aks ettiriladi.

Qissa janrining tarixi xalq og'zaki ijodiyotiga borib taqaladi, bu esa uning ijtimoiy-tarixiy ildizlarini ko'rsatadi. Har bir xalqning madaniy va tarixiy an'analarda qissa janri muayyan o'rin tutib, zamon o'tishi bilan turli shakllar va mazmunlar orqali rivojlanib borgan. Bugungi kun adabiyotida ham qissa o'zining universal xususiyatlari tufayli dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Ushbu maqolada qissa janrining tabiati, uning estetik xususiyatlari va badiiylilik modusi tahlil qilinadi. Shuningdek, qissaning adabiy jarayondagi o'rni va uning o'quvchiga ruhiy va ma'naviy ta'siri xususida fikr yuritiladi. Maqolaning asosiy maqsadi — qissaning badiiylilik xususiyatlarini chuqurroq ochib berish orqali uning janr sifatidagi mohiyatini tushunishga yordam berishdir.

Qissa janrining ildizlari xalq og'zaki ijodiyotiga borib taqaladi, u insonning ijtimoiy va ma'naviy tajribasini saqlash, uzatish vositasi sifatida paydo bo'lgan. Xalq og'zaki ijodiyotidagi afsona, doston, hikoya va latifalar qissaning shakllanishiga asos bo'lib xizmat qilgan. Turli xalqlarda u turlicha ko'rinish va xususiyatlarga ega bo'lsa-da, uning umumiy mazmuni — hayotiy voqealarni muxtasar, ramziy va ta'sirchan shaklda bayon qilish orqali axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini yoritishdan iborat bo'lgan.

Islom olamida qissa janrining rivojlanishi Qur'oni Karimdagi qissalar va islom ulamolarining ma'naviy-axloqiy tarbiyaga qaratilgan asarlari bilan bog'liq. Qur'onning o'zida turli payg'ambarlar va ularning hayot yo'lga oid qissalar bor, ular islomiy qissa janrining asosiy ilhom manbai bo'lgan. Bular insonlarning axloqiy qadriyatlarini, sabr, taqvo va hayot haqiqatlari haqida mulohaza yuritishga undagan.

Sharq adabiyotida qissa janri alohida o'rin tutib, mashhur allomalar va shoirlar ijodida rivojlangan. Xususan, Alisher Navoiyning "Xamsa"sidagi qissa shaklidagi hikoyalar insonning axloqiy jihatlarini ochib berishda muhim ahamiyatga ega. Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asaridagi muxtasar voqealar va falsafiy mulohazalar qissaning badiiy xususiyatlari bilan hamohangdir.

O'zbek xalq og'zaki ijodiyotida qissa janri latifalar, xalq dostonlari va hikoyalarda keng namoyon bo'lgan. Masalan, "Alpomish" dostonidagi voqealar muxtasarlik va dramatism jihatidan qissa janriga xos xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodida sodda, lekin mazmunli hikoyalar orqali kishilarga axloqiy saboq berish an'anasi mavjud bo'lgan.

Zamonaviy adabiyotda qissa janri modern va postmodern elementlari bilan boyitilib, yangi mavzular va g'oyalarni qamrab olmoqda. Insonning shaxsiy tajribasi, ichki kechinmalari va zamonaviy jamiyat muammolari qissa janrining zamonaviy shakllarida namoyon bo'lmoqda. O'zbekiston yozuvchilari ijodida qissaning milliy an'analari va zamonaviy estetika bilan uyg'unlashgan ko'rinishlari kuzatiladi.

Qissa janrining tarixiy ildizlari juda qadimiy bo'lib, u inson tafakkuri va tuyg'ulari taraqqiyotining muhim bosqichlarini aks ettiradi. Xalq og'zaki ijodiyoti, islomiy madaniyat va o'rta asrlar

adabiyotida shakllangan bu janr o'zining ahamiyatini hech qachon yo'qotmagan. Zamonaviy davrda esa qissa yangi shakl va mazmun bilan boyib, adabiyotning universal janri sifatida rivojlanmoqda.

Qissa janri o'zining mazmun-mohiyati, shakl va g'oyaviy xususiyatlari bilan adabiy janrlar orasida alohida o'rin tutadi. Unda muxtasarlik, ta'sirchanlik va ramziy ma'nolar o'ziga xos uyg'unlikda namoyon bo'ladi. Qissa inson hayotining turli qirralarini, ichki kechinmalarini va ijtimoiy muammolarini muxtasar shaklda ifoda etadi. Janrning tabiati quyidagi asosiy jihatlarida namoyon bo'ladi:

Qissa janrida voqealar qisqa, lekin to'liq mazmunli shaklda ifodalanadi. Syujetda ortiqcha tafsilotlardan voz kechilib, asosiy g'oya yoki tuyg'u markaziy o'rin tutadi. Muxtasarlik qissaning ta'sirchanligini oshirib, o'quvchini hayratda qoldirishga yordam beradi. Shu bilan birga, muxtasar hajm o'quvchiga badiiy asarning umumiy mazmunini tushunib olish imkonini beradi.

Qissa janrining muhim xususiyatlaridan biri qahramonlarning ichki dunyosini chuqur va ta'sirchan tarzda aks ettirishdir. Qissa qahramonlari ko'pincha hayotning chuqur muammolari, shaxsiy kechinmalar va ruhiy iztiroblar bilan to'qnashadi. Ularning ichki ziddiyatlari qissa syujetining asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylanadi.

Qissa janrida ko'pincha voqealar va qahramonlarning harakatlari ortida simvolik ma'nolar yashirin bo'ladi. Qahramonning hayot yo'li yoki bitta voqea orqali kengroq ijtimoiy yoki ma'naviy mazmun ifoda etiladi. Bu qissani nafaqat sodda hikoya, balki falsafiy yondoshuvni talab etuvchi asarga aylantiradi.

Qissada qahramonlar odatda ko'plab xarakter qirralariga ega emas, balki bitta yoki ikki muhim jihat bilan tavsiflanadi. Bu oddiygina xarakterlarning ta'sirchan bo'lishiga va ular orqali muhim g'oyalarni yetkazishga yordam beradi.

Qissa janrida syujet dinamikasi yuqori bo'lib, tez va aniq rivojlanadi. Voqealar shiddatli ritmda bo'lib o'tadi, bu esa o'quvchini qiziqitirib turishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, syujetda kutilmagan burilishlar va dramatik vaziyatlar ko'p uchraydi.

Qissa janri ko'pincha axloqiy, ma'naviy yoki ijtimoiy g'oyalarni yetkazishga qaratilgan. Unda inson hayotining ma'naviy qadriyatlar, axloqiy prinsiplari va ijtimoiy burchlari ko'tariladi. Bu esa qissani nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy asar sifatida ham ahamiyatli qiladi.

Qissada hikoya qilish uslubi sodda, lekin ta'sirchan bo'lib, o'quvchiga voqealarni yaqindan his qilish imkonini beradi. Hikoyachi ovozi ko'pincha ohangli va samimiy bo'lib, o'quvchi bilan bevosita aloqa o'rnatadi.

Qissa janrining tabiati muxtasarlik, his-tuyg'ular ifodasi va ramziylik bilan ajralib turadi. U insonning ruhiy dunyosi va ijtimoiy voqealarning muxtasar ifodasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Qissaning asosiy xususiyati — uning oddiy, lekin ta'sirchan bo'lishida. Bu janr adabiyotda insonning ichki kechinmalarini va hayotiy tajribalarini yetkazish uchun ajoyib vosita sifatida dolzarbligini saqlab kelmoqda.

Qissa janridagi badiiylik modusi

Qissa janri adabiyotning ta'sirchan va serqirra janrlaridan biri bo'lib, unda badiiylik modusi o'ziga xos qirralarda namoyon bo'ladi. Badiiylik modusi — bu asardagi estetik ta'sirni ta'minlaydigan usullar va elementlar majmuasi bo'lib, qissaning mazmuni, shakli va o'quvchiga yetkazuvchi ta'sirini belgilaydi. Qissa janrida badiiylik modusi quyidagi jihatlarida ko'zga tashlanadi:

Qissa janrida til vositalari juda muxim o'rin tutadi. Mazmunni muxtasar ifodalash uchun sodda, biroq o'ta ta'sirchan til qo'llaniladi. Quyidagi til xususiyatlari badiiylik modusini oshiradi:

Simvollar va metaforalar: Qahramonlar harakatlari yoki voqealar ramziy ma'nolar bilan boyitiladi. Masalan, tabiat tasvirlari qahramonning ichki holatini aks ettirishi mumkin.

Tashbehlar va epiteta: Bular qissaning estetik va hissiy ta'sirini kuchaytiradi.

Qissaning badiiylik modusida qahramonlarning ichki kechinmalari markaziy o'rin tutadi. Ularning tuyg'u va his-tuyg'ularini chuqur ifoda etish uchun psixologik tahlil uslublari qo'llaniladi. Bunday yondashuv o'quvchiga qahramonning ruhiy holatini chuqur his qilish imkonini beradi.

Qissa janridagi badiiylik modusi, avvalo, syujetning dramatik jihatlar bilan bog'liq. Quyidagi elementlar bu jarayonni ta'minlaydi:

Kutilmagan burilishlar: Bu o'quvchining qiziqishini saqlab qolishga yordam beradi.

Qisqa, biroq shiddatli vaziyatlar: Qissaning ta'sirchanligi uchun muhim.

Vaqt va makonni ifoda etish

Qissada vaqt va makon elementlari oddiy, lekin ahamiyatli tarzda aks etadi. Ular orqali voqealarning mazmuniy va estetik ta'siri kuchaytiradi:

Vaqtning muxtasarligi: Voqealar qisqa davr ichida, lekin chuqur dramatism bilan aks ettiriladi.

Makonning ramziyligi: Qahramonning harakatlari va holatlarini aks ettiruvchi tabiat yoki muhit tasviri qissaning badiiy ta'sirini oshiradi.

Qissa janrining asosiy badiiy xususiyatlaridan biri uning g'oyaviy mazmunidir. Qissa orqali yozuvchi muayyan axloqiy, ma'naviy yoki ijtimoiy g'oyani o'quvchiga yetkazadi. Bu g'oya ko'pincha bevosita emas, balki ramziy va falsafiy mazmunda ifodalanadi.

Qissada tasviriy vositalar muxtasar bo'lsa-da, ta'sirchanligi bilan ajralib turadi:

Tabiat tasvirlari: Qahramonlarning ichki holatlarini ochishda muhim rol o'ynaydi.

Xarakter va vaziyat tasvirlari: Qisqa, lekin samarali tasvirlar orqali syujetning ahamiyatli nuqtalari o'quvchiga yetkaziladi.

Qissadagi badiiylik modusi ko'pincha uning mazmuniy universalligi bilan belgilanadi. Voqealar va qahramonlarning taqdiri muayyan bir jamiyat yoki davrga xos bo'lsa-da, ular orqali kengroq insoniy va ma'naviy masalalar yoritiladi.

Qissa janridagi badiiylik modusi uning muxtasarligi, ta'sirchan tili va chuqur g'oyaviy mazmunida namoyon bo'ladi. Unda insonning ichki dunyosi, tuyg'ulari va ijtimoiy hayot dramatism bilan aks ettiriladi. Qissaning badiiylik modusi o'quvchiga nafaqat estetik zavq berish, balki uni fikrlashga, tuyg'ularini chuqur anglashga chorlaydi. Shu bois qissa janri adabiyotda ham estetik, ham ma'naviy ahamiyatga ega.

Xulosa. Qissa janri o'zining muxtasar, ta'sirchan va ko'pqirrali xususiyatlari bilan adabiyotning muhim va universal janrlaridan biri hisoblanadi. U xalq og'zaki ijodiyotidan tortib, zamonaviy adabiyotgacha turli bosqichlarda rivojlanib, inson tuyg'ulari va fikrlarini ifoda etishning samarali vositasi sifatida namoyon bo'ldi.

Qissa janrining tabiati uning muxtasarligi, qahramonlarining ichki dunyosi va voqealarning ramziyligi orqali o'z aksini topadi. Bu janr nafaqat voqealarni hikoya qilish, balki inson hayotining chuqur ma'naviy va axloqiy jihatlarini ochib berishda alohida o'rin tutadi. Unda tilning ta'sirchanligi, dramatism, vaqt va makonning uyg'unligi kabi badiiylik modusi elementlari orqali o'quvchini nafaqat o'ylashga, balki his qilishga chorlaydi.

Zamonaviy qissa janri o'zining tarixiy ildizlaridan ilhom olgan holda, yangi mavzular, uslublar va g'oyalarni qamrab olib, hozirgi jamiyat muammolarini o'ziga xos tarzda yoritmoqda. Shu bilan birga, qissa janri insonning ma'naviy olamini boyitish, estetik zavq bag'ishlash va ijtimoiy hayotni tushunishda muhim rol o'ynashda davom etmoqda.

Qissa janrining shiddatli rivoji uning adabiy jarayondagi ahamiyatini yanada oshirib, uning badiiy qudrati va estetik imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Bu esa uni adabiyotdagi eng dolzarb va bardavom janrlardan biri sifatida saqlab qolishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR

1. Айни, А. "Қисса ва унинг бадий хусусиятлари".
2. Навоий, А. "Ҳамса".
3. Расулов, И. "Ўзбек адабиётида қисса жанрининг ўзига хослиги".
4. Тоғаев, М. "Бадийлик назарияси".